

Avançament editorial **Maria Bohigas**

FERRAN PLANES

recuperat sense censura

Club Editor reedita 'El desgavell', de Ferran Planes (1914-1984), "un autor desconegut entre la gent de lletres, un franc tirador que no tenia res a perdre si cantava la canya", cosa que va fer el 1969, amb aquest llibre. Una crònica de la República, de la guerra i de l'exili que va ser censurada i que ara se'ns ofereix després d'haver "restituït els passatges mutilats per la censura", com explica Maria Bohigas en aquesta nota editorial que encapçala la reedició

El *desgavell* va publicar-se per primera vegada el març del 1969, en ple estat d'excepció –un estat d'excepció decretat quasi en exacta efemèride del dia 24 en què els tancs de Franco entren a Barcelona: una manera ferma de celebrar els trenta anys davant de manifestacions estudiantils acompanyades d'algun «suïcidi», davant de peticions contra els maltractaments policials, davant de reclamacions dels col·legis d'advocats perquè es reformés el Codi Penal i es promulgues un estatut dels presoners polítics. Que un tal llibre sortís en un tal moment no deixa de sorprendre i explica, almenys en part, el rebombori que va moure. La ressenya publicada a la *Revista Europa* el mes d'abril ho assenyala tan explícitament com pot: «Hem de confessar que aquest relat ens ha desorientat des de la lectura de les primeres planes. És possible expressar-se com ho fa l'autor en unes determinades coordenades sociopolí-

tiques? El fet de la publicació ho demostra a bastament».

Aquell mateix Sant Jordi del 1969 en què *El desgavell* assolía el número cinc dels llibres més venuts –darrere la Bíblia de la Bernat Metge–, sortia també la versió castellana d'*Incerta glòria* de Joan Sales, traduïda per Carlos Pujol i publicada per Planeta, amb totes les ampliacions volgudes per l'autor. Sales escrivia a Rodoreda, el 21 de març d'aquell 1969: «*Incerta glòria* ha arribat totalment aprovat de censura en castellà, cosa que cal atribuir a la influència d'en Lara. Jo vaig quedar veient visions com sigui que s'hi diuen coses molt gruixudes; em penso que ni s'ho van llegir. El que pot la influència en aquest país no té fi ni compte; però nosaltres, com és natural, amb un règim com aquest no tindrem mai influència (ni ganes, ecs). Ara, que va molt bé que en tingui un altre; en aquest cas, que hagin aprovat íntegrament l'edició castellana d'en Lara ens permet a nosaltres llançar també íntegra-

ment la catalana, que creguem que ja en començava a tenir ganes. És com un pes que em trec del damunt».

No va ser ben bé així per a Ferran Planes. La censura operava i continuaria operant, encara que festegés l'eufemisme: d'ençà de la Ley de Prensa e Imprenta del 18 de març del 1966, se'n deia *consulta voluntaria* i consistia a sotmetre «voluntàriament» el text per poder-hi aplicar abans d'imprimir-lo les «recomanacions» (vulgarment, *tachaduras*) dictades pel lector. El mecanoscrit d'*El desgavell* s'havia sotmès per primera vegada a censura el juny del 1968; hi havia sofert els talls de precepte, s'havia sotmès de nou a consulta el febrer del 1969 i havia estat autoritzat finalment l'11 de març, amb aquest comentari del lector núm. 17: «*Libro autorizado con numerosas tachaduras en 1968. Se han efectuado escrupulosamente todas las tachaduras aconsejadas. Autorizable*».

Reeditar *El desgavell* –com

passa amb la quasi totalitat de les obres publicades en català durant el franquisme i recuperades avui– planteja el problema de la integritat del text. A primera vista, sembla que n'hi hauria prou de sol·licitar a l'arxiu d'Alcalá de Henares còpia de l'expedient i de reinserir en el text els fragments amputats. Un cop fetes aquestes diligències, la bona intenció de l'editor topa amb una realitat complexa: i és que moltes de les variacions entre el mecanoscrit i el text imprès, ja siguin talls o canvis, no vénen pas dictades pel censor. Acabar el mecanoscrit de Ferran Planes amb el llibre publicat per la Biblioteca Selecta fa veure de manera cridanera que no és pas amb una sola censura que se les havia aquella obra, sinó amb unes quantes censures –o més aviat, amb la complexa geologia de les societats sota censura. Problema mai aprofundit per la filologia nostrada: ¿com actua el censor sobre l'escriptor *en el moment d'escriure*? ¿Què implica

aquesta intromissió, i fins a quin punt determina la forma –l'estratègia literària– que adopta l'escriptor? D'altra banda, ¿com actua aquest altre condicionant que és el públic quan practica per força el silenci? ¿Quin tribut paga el text, no sols al censor sinó a la societat que el circumda?

La novel·la *K. L. Reich* ofereix caps de fil ben interessants per a qui vulgui capbussar-se en aquesta pregunta més vigent del que es podria pensar. Començada quan feia poc que Amat-Piniella havia sortit de Mauthausen i acabada ja el 1946, la primera versió de *K. L. Reich* era llavors impubliable a Espanya i tampoc no va ser publicada a Amèrica (per què cap col·lecció d'exiliats catalans no la va acollir, tot i els intents repetits d'Amat, és una altra pregunta que mereix reflexió). La inexistència forçada va durar disset anys i va tenir una conseqüència de pes: que l'autor va reprendre i revisar l'obra, no pas pensant només a salvar les

Ferran Planes, el segon per l'esquerra, amb altres companys de lleva, com ara el també escriptor Joaquim Amat-Piniella, a la dreta de tot
ARXIU COMARCAL DEL BAGES

El desgavell va ser atacat judicialment per «injúria y calumnia», i, si bé la querrela es va arxivar, van deixar-hi la pell la traducció castellana i la segona edició catalana que en volia fer la Selecta. Una *petite phrase* de l'adreç insinua poderosament què no va fer, i què hauria fet potser en altres circumstàncies, Planes: «Per arribar a la veritat sencera, hauria d'enverinar les meves paraules». De fet, la frase que la segueix no figura en el mecanoscrit de l'autor: «I, encara que el reeiximent sigui difícil, us asseguro que em mou la intenció de desafigir el record i asserenar-lo».

En la nova edició que oferim avui, hem restituit tots els passatges mutilats per la censura, i en canvi hem mantingut les «claus» sota les quals s'amaguen determinades identitats reals. I és que la condició de testimoni directe que pugui tenir un autor no treu que elabora un relat a partir d'una certa vivència dels fets. Convé creuar-ne molts si el que busquem és una visió precisa, o sigui contradictòria, més que no la veritat, com féu François Maspéro quan el defici de conèixer en detall els darrers dies del seu pare al camp de Buchenwald el va dur a llegir tot el que n'havien escrit testimonis de primera mà: cap fragment d'aquells records diversos no encaixava amb els altres. «Vaig aprendre molt d'hora a malfiar-me dels supervivents i del seu testimoniatge», escriu aquest fill de pares deportats.

Com a «editors responsables» —la fórmula legal feia riure Balzac—, no podem sinó convidar el públic a llegir *Seixanta anys d'anar pel món* d'Eugeni Xammar, que tampoc no s'està de pintar la picaresca que comporta tot exili; o les *Cartes dels camps* de Pere Vives i K. L. Reich de Joaquim Amat-Piniella, companys de captiveri de Ferran Planes. Totes aquestes obres comparteixen unes circumstàncies històriques, de vegades una intenció, no pas sempre la mateixa exposició. D'aquests vaivens i dels profunds harmònics que creen, en podem treure una noció de la complexitat dels fets —i de l'esborronadora simplicitat a què massa sovint se'ls redueix. *

prohibicions del Règim, sinó en funció de tot el que el pas dels anys havia canviat en ell, com a escriptor i com a home. En la versió que en donà al públic el 1963, desapareixen del text, per exemple, aquells passatges més acerbs contra el cap de la cèl·lula comunista al camp. Ara bé: l'esforç de trampejar amb el Règim no explica pas aquest tall, que afecta la visió dels conflictes entre les diverses faccions «roges» —el viu de la novel·la, que mostra com la guerra civil va perpetuar-se en un camp d'extermini—. També costa de creure que el censor fos aquí l'editor: Joan Sales no tenia pas fama llavors de filocomunista. Tanmateix, el primer esbós de K. L. Reich es presenta avui com la «versió no censurada» de l'obra a la col·lecció *Educaula* d'Edicions 62, destinada al públic escolar; i així l'han llegida els joves a qui es pretén fer «recobrar» la memòria històrica, assumint sense saber-ho el paper de l'hereu que equivoca el testament.

El camí literari que va emprendre Ferran Planes per poder transmetre la seva visió personal de l'època és un altre intent de mossegar fort sense estavellar-se contra els diversos estrats de censura. Ell mateix el formula en l'adreç que encapçala el seu llibre: «Em proposo, en les notes que segueixen aquesta presentació, fer una crònica del nostre temps entrevista a través d'alguns fragments de la meua vida. [...] No us diré pas tota la veritat, però us prometo que res del que us contaré no serà mentida. Diuen que la veritat, si no és integral, és la pitjor de les mentides. Jo no m'ho acabo de creure». *El desgavell* és un exercici de contenció que, combinant un cert to amb uns certs fets viscuts, elabora una forma peculiar d'ironia que contraataca la impossibilitat d'opinar lliurement. L'entredit hi és essencial; l'anècdota hi és treballada fins a assolir la justesa d'un patró de conducta i la força d'una denúncia. A mesura que desgrana el relat com qui no hi dona

L'obra de Planes elabora una forma peculiar d'ironia

¿Quin tribut paga el text, no sols al censor sinó a la societat?

importància, aquest mètode permet d'esmicolar uns quants mites. Tenen a veure amb certes trajectòries personals d'una corba admirablement ascendent, a despit dels cataclismes polítics que van de la República al franquisme; tenen a veure amb accions comeses que, si es volen explicar bé, demanen un cert maquillatge de l'actor; tenen a veure amb noms de lloc i de persona que no poden ser escrits sense risc, o més aviat sense riscos, ja que, aquí també, l'amenaça ve de diversos fronts. Risc per a la integritat física, perquè s'escriu no solament sota censura doctrinària sinó, i sobretot, sota un règim repressor per a qui tota informació sobre el passat polític d'una persona pot ser un argument de condemna. Risc d'esvalotar el galliner, com demostra la reacció d'un lector al *Correo catalán* del 25 d'abril del 1969: la lectura del llibre de Ferran Planes hauria causat en els veïns de Balsareny una «*amarga y triste decepción*». Risc de difamació: